

*Шарова Т. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького**Богдан О. В.,**студентка IV курсу філологічного факультету**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ 20–30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті представлено теоретико-методологічні засади української прози 20–30-х років ХХ століття, акцентовано увагу на тому, що українські письменники на початку ХХ століття прагнули оновити зміст та форму власних художніх витворів. Більшість митців слова зазначеного періоду починає активно писати про події революції та громадянської війни. Деякі твори указаної тематики були сповнені пафосу боротьби за новий світ та нову людину.

Ключові слова: художня ідея, культура, література, періодика, друковані видання.

20–30-ті рр. ХХ ст. відомі в історії як суспільно-політичними, так і різноманітними культурними та науково-технічними подіями. У літературу цього часу прийшли нові художні ідеї, які втілювалися через витвори мистецтва слова нового покоління митців.

Письменники 20–30-х рр. ХХ ст. прагнули оновити зміст та форму власних художніх витворів. На початок 30-х рр. ХХ ст. можна виокремити головні риси літератури, які набували інтенсивного піднесення. Насамперед це розвиток гуманістичних ідей, а також піклування про розвиток людської особистості в тогочасних історичних умовах. У той період зростає увага до загальнолюдських проблем, до долі будь-якої людини, незалежно від її соціального положення у суспільстві.

У 20–30-ті рр. ХХ ст. у культурі та літературі з'являється соціалістичний реалізм. Більшість письменників змушені були пройти шлях ідейного перевищання, у результаті чого з'явилися нові високохудожні твори. У період громадянської війни доля України була надзвичайно складною. Українські письменники 20–30-х рр. ХХ ст. починають активно писати про події революції та громадянської війни. Деякі твори такої тематики були сповнені пафосу боротьби за новий світ та нову людину (В. Сосюра, П. Тичина, М. Рильський, В. Чумак). Але все ж таки в літературі здебільшого залишаються усталені теми, які є вічними. До них потрібно віднести тему природи, кохання, мистецтва.

Кінець 20-х рр. ХХ ст. позначився великими змінами, під час яких відбувалися перетворення ідейних міркувань у художній та організаційній формах літературного життя. Ця проблема розглядається в роботах Р. Якеля, який слушно зауважує: «По-різному задавали тон В. Сосюра, В. Блакитний, О. Довженко, Остап Вишня, Г. Коляда. Письменники намагалися зобразити теми добра і зла, справедливості і несправедливості, любові та ненависті» [5, с. 3].

Необхідно назвати цілу плеяду письменників 20–30-х рр. ХХ ст., які активно відстоювали власну позицію щодо поя-

ви нових літературних творів на новоявлені теми. Серед них П. Тичина, В. Сосюра, В. Еллан, М. Терещенко, В. Поліщук, М. Семенко, С. Пилипенко, С. Васильченко, М. Рильський, А. Головка, М. Ірчан, К. Котко, С. Григорук та ін. Ці письменники заклали основи єдності щодо вирішення літературно-політичних проблем.

Літературний рух в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. можна оцінювати за різноманітними літературними та духовними законами. Означений період у літературі має темні смуги, оскільки вважається найдраматичнішою добою в розвитку українського літературного процесу. Але водночас українське слово постійно розвивалося, доповнювалося не тільки художніми образами, а й новою стилістикою та тематикою. Цей час зафіксував чималу кількість яскравих митців та цікавих постатей. Твори українських письменників здебільшого мають документальну основу, яка є достовірною та перевіреною часом.

Література, будучи своєрідним зв'язком між людиною і навколишнім світом, переносить із нього вже відомі елементи звичного досвіду і творить певний власний світ. Цю функцію літератури М. Марковський називає «Інтерпретацією зовнішнього світу через творення структур, які послаблюють його чужість» [6, с. 30]. Тобто завдяки знайомим життєвим деталям література для людини стає засобом осягнення власної екзистенції і побудови світобачення. Відповідно, художні тексти стають у такому разі оригінальними записами людського досвіду, засвідчування світу й особливо самих себе. Літературна фікція замінює знання або досвід і є структурою, що розширює людські відомості про ту сферу, яку читач поки що не осягнув через власний життєвий досвід [6, с. 30].

У роки громадянської війни створювалися літературні організації, які доносили до значного кола читачів твори українських класиків: Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського. Такий літературний рух піклувався про виховання молодих письменників у гущі революційних мас. У літературу почали приходити нові молоді автори, які прагнули показати свіже слово, розповісти простим людям про працю, звичайні дні та відпочинок, що чекає попереду кожному людину. Нові письменники голосно заявили про себе у збірниках «Гроно», «Жовтень», «Вир революції».

Першими масовими об'єднаннями письменницьких сил були Спілка селянських письменників «Плуг» (1922 р.) і Спілка пролетарських письменників «Гарт» (1923 р.). До зазначених спілок входили ті письменники, які гуртувалися навколо газети «Селянська правда». До «Плугу» входили такі письменники, як Д. Бедзик, А. Головка, Н. Забіла, П. Панч, І. Сенченко,

В. Чередниченко та ін. На жаль, талановитих письменників-«плужан» оточувало багато малоздібних письменників. Саме тому їх твори були здебільшого обмеженими, мали низький художній рівень, вирізнялися примітивізмом у розкритті людської психології [1].

До «Гарту» входила така когорта письменників: В. Еллан-Блакитний, Кость Гордієнко, В. Поліщук, О. Довженко, М. Йогансен, В. Сосюра, П. Тичина, М. Хвильовий та ін. Письменники цієї спілки наголошували на виховній та суспільно-перетворювальній ролі літератури, вимагали таких нових творів, які могли б збадьорити маси, надати простому народові життєздатності.

У 20–30-х рр. ХХ ст. з'являється чимала кількість літературних угруповань: ВАПЛІТЕ (М. Хвильовий), «Авангарт» (В. Поліщук), «Нова генерація» (М. Семенко) та ін. Усі вони боролися за живий зв'язок мистецтва із життям, за майбутнє об'єднання всіх літературних сил. Письменники різноманітних спілок у своїх творах широко висвітлювали життя українців за кордоном, їх злидні та поневіряння. Друкованим та усним словом вони допомагали пізнати правду життя тогочасної України. У багатотомному виданні історії української літератури радянського часу зазначено: «Літературне життя в умовах перехідного періоду було надзвичайно строкатим, але ця строкатість історично закономірна. Класова боротьба набувала специфічних форм у сфері духовного виробництва, і цим зумовлювалося існування та боротьба різних угруповань» [3, с. 30].

У 20–30-х рр. ХХ ст. в Україні виникла потреба у виході значної кількості періодики, де можна було б подавати українське слово, яке було б надійною зброєю в ідеологічній боротьбі проти ворогів: «Українське слово, звільнене від заборон і переслідувань, по суті, відроджене соціалістичною революцією, широко залунало зі сторінок газет і журналів <...>» [3, с. 55]. Українські письменники прагнули висвітлювати питання внутрішнього і міжнародного життя у сфері політики, економіки та культури. Вони намагалися бути трибуною для найкращих творів літератури, популяризувати досягнення науки, мобілізувати літературні сили. Будь-який журнал ставав результатом спільних і довгих зусиль різноманітних письменників і читачів.

На той час відома когорта радянських письменників активно друкувалася на сторінках різноманітних газет (П. Тичина, А. Головка, П. Панч, В. Сосюра, Ю. Смолич, М. Бажан, М. Стельмах, А. Малишко, Л. Первомайський, Б. Котляров, Ю. Шовкопляс, Ю. Герасименко). Своім завданням вони вважали зображення людини як представника маси на соціальному тлі, причому не героя в масі, а масу в герої. Це було першочерговим завданням усієї української літератури.

Першою літературною періодикою стали радянські газети, на сторінках яких друкувалися вірші, оповідання, нариси, різноманітні драматичні сценки. Значно пізнішими літературними виданнями були збірники та альманахи. У 1920 р. вийшли друком такі збірники: «Гроно» та «Зшитки боротьби», а також журнал «Мистецтво». У 1921 р. з'явився друком літературно-художній журнал «Шляхи мистецтва» та збірник «Жовтень» (м. Харків), «Вир революції» (м. Катеринослав) та «Буяння» (м. Кам'янець-Подільський).

У періодичних виданнях того часу активно друкуються такі твори: повість А. Головка «Можу», поеми В. Поліщука «Адигейський співець», В. Сосюри «Золотий ведмедик», вірші П. Тичини, В. Мисика, М. Терещенка, літературні шаржі Остапа Вишні. У зв'язку із цим значно поширюється коло авторів і тем.

У журналі також друкуються невідомі для читачів твори класиків української літератури – Івана Франка та Лесі Українки.

Значна кількість друкованих видань висловлювала свою власну позицію, направлену на критичне викриття соціалістичної революції. Деякі журнали суперечили літературно-естетичним програмам щодо викладу художнього матеріалу. Значне місце серед великої кількості літературних видань посідав журнал «Мистецтво», який відтворював історію української радянської літератури. Журнал, редакторами якого були Г. Михайличенко та М. Семенко, починаючи з 1919 р. виходив у світ періодично. Журнал «Мистецтво» об'єднав письменників різних поколінь та ідеї різноманітних творчих напрямів. На його сторінках було вміщено твори, які стали взірцями української літератури. Поряд із цим журналом з'являлися й інші, які чітко формулювали свою мету і завдання. Серед актуальних періодичних видань того часу привертають особливу увагу «Жовтень», «Шляхи мистецтва», «Глобус», «Всесвіт», «Вир революції» тощо.

Стрімко розвивався та поширювався художньо-мистецький журнал «Шляхи мистецтва», головним завданням якого було об'єднання художніх митців в Україні. Навколо журналу групувалися такі відомі українські письменники, як В. Сосюра, В. Поліщук, М. Хвильовий, Г. Шкурупій, Г. Косинка, І. Франко та ін. Журнал «Шляхи мистецтва» спрямовував письменників на безпосереднє втручання у життя для розроблення тем тогочасної дійсності.

Згодом функції журналу «Шляхи мистецтва» взяв на себе літературно-художній альманах «Гарт» (1924 р.) та літературно-науковий часопис «Червоний шлях» (1923–1936 рр.). В альманасі «Гарт» друкувалася поема М. Йогансена «Комуна», вірші П. Тичини, В. Сосюри, В. Поліщука, уривки з повісті Костя Гордієнка, короткі новели В. Еллана-Блакитного, оповідання М. Хвильового та М. Христового. Значною подією в літературно-мистецькому житті стала поява часопису «Червоний шлях».

У журналі «Червоний шлях» друкувала свої твори більшість українських письменників, зокрема П. Панч «Без козира», Іван Ле уривки з «Роману міжгір'я», О. Досвітній уривки із «Кварциту». Журнал «Червоний шлях» був відкритим для реалізації творчих задумів молодих українських письменників з активною позицією, серед яких: С. Крижанівський, І. Муратов, Л. Дмитренко, В. Собко та ін. Починаючи із 30-х рр. ХХ ст. у журналі «Червоний шлях» друкуються нариси. У жанрі нарису активно працювали Б. Антоненко-Давидович, І. Багмут, Кость Гордієнко, М. Йогансен, М. Трублаїні та ін.

Починаючи з 1927 р. і по 1932 р. виходить друком журнал «Гарт», у якому подаються твори С. Жигалка, Костя Гордієнка, І. Кириленка, Л. Смілянського. У 1928–1930 рр. на сторінках періодичного журналу «Гарт» з'являються великі твори, темою яких було висвітлення життя робітничого класу (Іван Ле «Інтеграл», Л. Первомайський «Околиці», Кость Гордієнко «Славгород», Ю. Шовкопляс «Весна над морем», Н. Забіла «Тракторобуд» та ін.). У журналі, окрім великих прозових творів, значне місце відводилося новелам та оповіданням (В. Кузьмич, Л. Скрипник, С. Жигалко, М. Козоріс), нарисам (Л. Первомайський «Епізоди й зустрічі», М. Трублаїні «Людина поспішає на Північ»), драматургії (Л. Первомайський «Невідомі солдати», І. Микитенко «Справа честі»), поезії (О. Влизько, Л. Первомайський, Н. Забіла). Із журналом «Гарт» активно працюють критики (І. Лакіза, С. Щупак, А. Ключчя, Л. Підгайний).

Близькими за ідейним звучанням до журналу «Гарт» були журнали «Критика», «Молодняк» та «Західна Україна». Голов-

ним їх завданням була організація та виховання молодих літературних кадрів. Основною темою журналів було зображення життя знедолених українських селян під панським гнітом, революційний рух і боротьба за краще майбутнє. Певна кількість журналів виходила не періодично, а деякі просто зникли з літературно-мистецького життя після кількох виходів у світ.

У літературі 20-х рр. ХХ ст. виникає потреба у появі нових літературних жанрів. Вони з'являються у періодичних виданнях і швидко поширюються: «Лірика, лірична поема, сатиричний памфлет або фейлетон, численні різновиди публіцистики <...> природно стали провідними жанрами молоді радянської літератури» [3, с. 197].

Отже, перебудова літературно-художніх організацій (1932 р.), а також ліквідація письменницьких об'єднань, що гальмували розвиток художньої творчості, створення єдиної Спілки радянських письменників відбилися і на літературно-художній періодиці. Припинявся вихід журналів тих організацій, які були ліквідовані («Гарт», «Плуг» та ін.). Нова літературна обстановка в Україні зумовлювала новий характер цих видань. У більшості журналів починала друкуватися переважно поезія, а проза репрезентувалася тільки нечисленними мініатюрами ліричного характеру.

Головним завданням літератури означеного періоду було всебічне використання українського художнього слова як знаряддя соціалістичного будівництва Радянської України. Найкращі письменники в умовах напруженого і складного шукання шляхів до максимального відтворення правди писали твори, що становлять золотий фонд української літератури (А. Головка, Іван Ле, П. Тичина, П. Панч).

З появою численних молодих письменників активно зайняла свої позиції критика, яка прагнула до правдивих критичних оцінок на їх адресу. Критики того часу засуджували занепадництво української поезії. Також подавався критичний аналіз певних родів і жанрів української літератури: прози (Г. Коваленко, О. Коряк, І. Капустянський), поезії (В. Савченко, А. Якубовський, Д. Загул), драматургії (О. Білецький, Ю. Смолич). У критичних розвідках подається характеристика окремих письменників, творчість яких варта особливої уваги (П. Тичини, В. Сосюри, П. Панча та А. Головка).

Таким чином, літературна критика утверджувала свої завдання. Її головною метою було: ствердити та роз'яснити принципи української літератури, згуртувати письменників

навколо завдань соціалістичного будівництва. Критична думка шукала нового методу зображення дійсності, який згодом було названо соціалістичним реалізмом.

Література:

1. Аннинский Л. Тридцатые – семидесятые : [литературно-критические статьи] / Л. Аннинский. – М. : Современник, 1977. – 271 с.
2. Гордієнко К. Лінія пера / К. Гордієнко. – Х. : Література і мистецтво, 1932. – 38 с.
3. Історія української літератури : у 8 т. / відп. ред. С. Крижанівський. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. 6. – 1970. – 514 с.
4. Кузнецов Ф. За все в ответе: нравственные искания в современной прозе и методология критики / Ф. Кузнецов. – 2-е изд. – М. : Советский писатель, 1978. – 616 с.
5. Якель Р. Останній із могикан / Р. Якель // Молодь України. – 1991. – 9 липня. – С. 3.
6. Marcovski M. Antropologia i literatura / M. Marcovski // Teksty drugie. – 2007. – № 6 (108). – Р. 27–42.

Шарова Т. М., Богдан О. В. Теоретико-методологічні основи української прози 20–30-х років ХХ століття

Анотація. В статті представлені теоретико-методологічні основи української прози 20–30-х років ХХ століття, акцентовано увагу на тому, що українські письменники початку ХХ століття намагалися оновити зміст і форму власних художественних творів. Більшість художників слова в означений час починають активно писати про події революції та громадянської війни. Деякі твори на цю тематику були повні пафосу боротьби за новий мир і нового чоловіка.

Ключові слова: художественная идея, культура, література, періодика, друковані видання.

Sharova T., Bohdan O. Theoretical and methodological principles Ukrainian prose 20–30's XX century

Summary. The article submitted theoretical and methodological foundations of Ukrainian prose 20–30-ies of XX century, focuses on the fact that Ukrainian writers 20–30-ies of XX century sought to update the content and form their own artistic creations. Most artists are beginning to write words on the events of the revolution and civil war. Some works such topics were full pathos of the struggle for a new world and a new man.

Key words: artistic concept, culture, literature, periodicals, publications.